

Δικαστική επιμέτρηση της ποινής

(Σεμινάριο ΕΣΔι «Ο ΝΕΟΣ ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ ΜΕΤΑ ΚΑΙ ΤΙΣ ΝΕΕΣ ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΕΙΣ»)

Αντικείμενο της παρούσας εισήγησης είναι αφενός η δικαστική επιμέτρηση της ποινής, σύμφωνα με όσα ορίζονται στο άρθρο 79 του νέου ΠΚ, και αφετέρου οι ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84 του ΠΚ και κυρίως του άρθρου 84§2^α, 84§2^ε, καθώς και της παραγράφου 3 του άρθρου 84, που παρουσιάζουν ιδιαίτερο πρακτικό ενδιαφέρον μετά την ισχύ του νέου ΠΚ.

Η αρχή της αναλογικότητας, που αναγνωρίζεται στο άρθρο 25 του Συντάγματος, αναφέρεται στην παράγραφο 1 του άρθρου 79, που ορίζει ότι «με την επιμέτρηση της ποινής καθορίζεται η ανάλογη και δίκαιη τιμωρία του εγκλήματος με βάση της βαρύτητα της πράξης και το βαθμό ενοχής του υπαιτίου γι' αυτή». Στην παράγραφο 2 προσδιορίζονται με σαφήνεια τρία κριτήρια για την εκτίμηση της βαρύτητας της πράξης, που είναι α) η βλάβη που προξένησε το έγκλημα ή ο κίνδυνος που προκάλεσε. Τα παραπάνω εκτιμώνται όχι αφηρημένα, αλλά σε σχέση με το συγκεκριμένο αγαθό που προσβλήθηκε, β) η φύση, το είδος και το αντικείμενο του εγκλήματος, καθώς επίσης όλες οι περιστάσεις τόπου,

χρόνου, μέσων και τρόπου που συνόδευσαν την προπαρασκευή ή την εκτέλεσή του. Στην παράγραφο 3 προσδιορίζονται έξι κριτήρια για την εκτίμηση του βαθμού ενοχής του υπαιτίου: α) η ένταση του δόλου ή ο βαθμός της αμέλειάς του, που με το νέο ΠΚ μεταφέρεται από κριτήριο εκτίμησης της βαρύτητας του εγκλήματος σε κριτήριο εκτίμησης του βαθμού ενοχής, β) τα αίτια που τον ώθησαν στην εκτέλεση του εγκλήματος, η αφορμή που του δόθηκε και ο σκοπός που επεδίωξε. Τα έθιμα και οι παραδόσεις που ακολουθεί ο δράστης καθώς και η θρησκεία του δεν συνιστούν στοιχεία ικανά να μειώσουν την ποινή, γ) ο χαρακτήρας και ο βαθμός της ανάπτυξής του, δ) οι ατομικές και οι κοινωνικές περιστάσεις καθώς και η προηγούμενη ζωή του. Ως τέτοιες νοούνται οι περιστάσεις της ατομικής, κοινωνικής και επαγγελματικής ζωής του δράστη, αν είναι πλούσιος ή πτωχός, αν εργάζεται ή όχι. Με το νέο ΠΚ λαμβάνονται υπόψη για την εκτίμηση του βαθμού ενοχής του δράστη, στο μέτρο που σχετίζονται με την πράξη, όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά, ε) ο βαθμός της δυνατότητας και της ικανότητάς του να πράξει διαφορετικά και στ) η διαγωγή του κατηγορουμένου κατά τη διάρκεια της πράξης και μετά την πράξη και ιδίως η μετάνοια που επέδειξε και η

προθυμία του να επανορθώσει τις συνέπειες της πράξης του. Αυτά δε αδιάφορα από την τυχόν παραδοχή ή την απόρριψη των ελαφρυντικών περιστάσεων του άρθρου 84 ΠΚ, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Αν και από τη διάταξη του άρθρου 79 ΠΚ δεν απαγορεύεται ρητά η διπλή αξιολόγηση του ίδιου στοιχείου από τα προαναφερθέντα, από το συνολικό περιεχόμενο της διάταξης συνάγεται ότι δεν πρέπει να συναξιολογείται κάποιο στοιχείο δύο φορές, αφενός για τη θεμελίωση της αντικειμενικής υπόστασης, όπου απαιτείται και αφετέρου για την επιμέτρηση της ποινής, ως επιβαρυντικό στοιχείο της βαρύτητας της πράξης ή της εκτίμησης της προσωπικότητας του δράστη, όπως συμβαίνει για παράδειγμα με το απρόκλητο στα αδικήματα της φθοράς, της σωματικής βλάβης και της εξύβρισης.

Επίσης, σύμφωνα με τη νέα παράγραφο 4 του άρθρου 79 ΠΚ, στοιχεία που λειτουργούν υπέρ του υπαιτίου θεωρούνται ιδίως ότι αυτός διαδραμάτισε έναν σαφώς υποδεέστερο ρόλο σε πράξη που τελέστηκε από πολλούς, το ότι τέλεσε την πράξη σε δικαιολογημένη συναισθηματική φόρτιση, το ότι έθεσε τον εαυτό του στη διάθεση των αρχών

χωρίς σημαντική καθυστέρηση, ενώ μπορούσε να διαφύγει και ότι διευκόλυνε ουσιωδώς την εξιχνίαση του εγκλήματος.

Περαιτέρω, σύμφωνα με τη νέα παράγραφο 5 του άρθρου 79 ΠΚ, στοιχεία που λειτουργούν σε βάρος του υπαιτίου θεωρούνται ιδίως η κατ' επάγγελμα τέλεση της πράξης, η ιδιαίτερη σκληρότητα, η εκμετάλλευση της εμπιστοσύνης του θύματος, το γεγονός ότι το θύμα δεν μπορούσε να προστατεύσει τον εαυτό του, το ότι ο υπαίτιος διαδραμάτισε ιθύνοντα ρόλο σε πράξη που τελέστηκε με συμμετοχή πολλών και το ότι τέλεσε έγκλημα κατά παθόντος, η επιλογή του οποίου έγινε λόγω των χαρακτηριστικών φυλής, χρώματος, εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής, γενεαλογικών καταβολών, θρησκείας, αναπηρίας, γενετήσιου προσανατολισμού, ταυτότητας ή χαρακτηριστικών φύλου. Με τον τρόπο αυτό αντικαθίσταται η παλαιά διάταξη 81^α του ΠΚ, που αναφερόταν στο λεγόμενο έγκλημα με ρατσιστικά χαρακτηριστικά και προέβλεπε συγκεκριμένες αυξήσεις των κατωτέρων και ανωτέρων ορίων της ποινής.

Κατά την παράγραφο 7 του άρθρου 79 ΠΚ πρέπει να γίνεται ειδική αιτιολόγηση της κρίσης του δικαστηρίου περί επιμέτρησης της ποινής και να αναφέρονται οι λόγοι, που δικαιολογούν την επιβληθείσα ποινή. Δεν είναι επαρκής η

τυπική αναφορά στα στοιχεία του άρθρου 79 ΠΚ και απαιτείται να γίνεται ιδιαίτερη εξειδίκευση της βαρύτητας της πράξης και της έντασης του δόλου ή του βαθμού της αμέλειας, παρά το ότι τα αναγκαία αυτά στοιχεία υπάρχουν και στο αιτιολογικό περί ενοχής. Σκόπιμο πάντως είναι, στο ειδικό τυπικό αιτιολογικό με πλήρη παράθεση των στοιχείων του άρθρου 79 να γίνεται αναφορά συμπληρωματικά και στο προπαρατεθέν αιτιολογικό της ενοχής, στο οποίο και υπάρχουν συμπληρωματικά αρκετά στοιχεία και αποδειχθέντα πραγματικά περιστατικά, χρήσιμα για την επιμέτρηση της ποινής που θα επιβληθεί.

Δύο πρακτικές επισημάνσεις πάνω στο προαναφερόμενο ζήτημα: α) εξαίρεση απ' όσα εκτέθηκαν αποτελεί η περίπτωση που διάταξη νόμου επιβάλλει την ειδική αιτιολογία, όπως ο νόμος 1337/1983, ο οποίος απαιτεί ειδική αιτιολογία της ποινής με βάση την αξία του αυθαίρετου κτίσματος και το βαθμό υποβάθμισης του φυσικού ή πολιτιστικού περιβάλλοντος που προκάλεσε το αυθαίρετο κτίσμα· συνεπώς έλλειψη αυτής της ειδικής αιτιολογίας καθιστά την απόφαση αναιρετέα και β) αν συντρέχουν πολλές επιβαρυντικές περιστάσεις πρέπει να αιτιολογούνται ειδικά όλες, γιατί επηρεάζουν το ύψος της επιβλητέας ποινής.

Θα πρέπει να επισημανθεί ότι με το άρθρο 7§3 του Ν. 4239/2014 είχε προβλεφθεί ειδική διάταξη κατά την οποία το δικαστήριο είναι υποχρεωμένο να λαμβάνει υπόψη, κατά την επιμέτρηση της ποινής, την υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας, που δεν οφείλεται σε υπαιτιότητα του κατηγορουμένου. Η διάταξη αυτή έχει μετατραπεί στο νέο ΠΚ από στοιχείο επιμέτρησης της ποινής σε ελαφρυντική περίπτωση (αρθ. 84§3 ΠΚ), όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Πριν αναφερθούμε αναλυτικά στις ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθ. 84, επικεντρώνοντας βεβαίως στις τροποποιήσεις που έχουν επέλθει με το νέο ΠΚ, θα επιχειρήσουμε κάποιες γενικές επισημάνσεις, πολύ συνοπτικά, λόγω του περιορισμένου χρονικού πλαισίου της εισήγησης. Οι ελαφρυντικές περιστάσεις του αρθ. 84 διαφέρουν από τις προαναφερόμενες περιστάσεις του άρθ. 79, που χρησιμεύουν μόνο για τη δικαστική επιμέτρηση, εντός όμως των ορίων που προβλέπει η συγκεκριμένη ποινική διάταξη και χωρίς να μειώνονται τα όρια αυτά, όπως συμβαίνει με την παραδοχή ελαφρυντικών περιστάσεων. Επίσης, η ελαφρυντική περίπτωση διαφέρει από τις ελαφρές περιπτώσεις των άρθρων 207 (παραχάραξη νομίσματος), 208 (κυκλοφορία παραχαραγμένων νομισμάτων), 299§2

(ανθρωποκτονία με δόλο σε βρασμό ψυχικής ορμής), 308§1β (σωματική βλάβη), όπου διαμορφώνεται μία προνομιούχα παραλλαγή ή ένα ιδιώνυμο αδίκημα. Οι προνομιούχες μορφές των βασικών αυτών εγκλημάτων, που συνιστούν και ελαφρυντικές περιπτώσεις, αποτελούν συστατικό στοιχείο του προνομιούχου εγκλήματος, που ανάγεται στο στοιχείο του αδίκου ή της ενοχής, ενώ οι ελαφρυντικές περιστάσεις δεν σχετίζονται με το έγκλημα που τελέστηκε. Οι ελαφρυντικές περιστάσεις δημιουργούν απλώς ένα ενιαίο πλαίσιο ποινής, που υποχρεωτικά εφαρμόζει το δικαστήριο αν δεχτεί κάποιο ελαφρυντικό. Η κρίση του δικαστηρίου για την παραδοχή ή μη ελαφρυντικού είναι ανέλεγκτη. Το αν όμως τα γενόμενα δεκτά από αυτό περιστατικά εμπίπτουν ή όχι στις αόριστες νομικές έννοιες του άρθρου 84, είναι νομικό ζήτημα και ελέγχεται αναιρετικά (πάγια η νομολογία στο ζήτημα αυτό). Το αίτημα παροχής ελαφρυντικού αποτελεί αυτοτελή ισχυρισμό, που για να τύχει απαντήσεως από το δικαστήριο πρέπει να υποβληθεί από τον κατηγορούμενο ή τον συνήγορο και να αναπτυχθεί και προφορικά, ενώ δεν αρκεί η διατύπωσή του σε έγγραφο. Το αίτημα πρέπει να υποβληθεί κατά τρόπο ορισμένο και να στηρίζεται σε πραγματικά περιστατικά και δεν αρκεί η αναφορά απλώς της

νομικής διάταξης που τον προβλέπει, υποβάλλεται δε μέχρι την επιβολή της ποινής. Η απόρριψη του σχετικού αιτήματος πρέπει να δικαιολογείται, διαφορετικά η απόφαση κατά το μέρος που αφορά την ποινή είναι αναιρετέα.

Η απαρίθμηση των ελαφρυντικών περιστάσεων είναι ενδεικτική, συνεπώς το δικαστήριο μπορεί να δεχτεί και άλλα ελαφρυντικά. Πάντως η δικαστηριακή πρακτική μέχρι τώρα δεν έχει δεχθεί τη συνδρομή άλλων ελαφρυντικών περιστάσεων. Εντελώς ενδεικτικά, αναφέρουμε από τη νομολογία την υπ' αριθμ. 625/2003 απόφαση του ΑΠ, που δέχτηκε ότι δεν μπορεί να θεωρηθεί τέτοιο ελαφρυντικό η επί μακρό χρονικό διάστημα παρακολούθηση του κατηγορουμένου με ηλεκτρονικά μέσα από τις διωκτικές αρχές.

Οι κατ' ιδίαν ελαφρυντικές περιστάσεις

Ως προς την ελαφρυντική περίσταση του πρότερου σύννομου βίου (84§2^α ΠΚ) η νέα διατύπωση απαιτεί ο υπαίτιος να έζησε ως το χρόνο που έγινε το έγκλημα «σύννομα» (αντί του «έντιμα» που προέβλεπε η προϊσχύσασα διάταξη). Με την πρόσθετη μάλιστα

διευκρίνιση ότι μόνη η προηγούμενη καταδίκη του υπαιτίου για ελαφρό πλημμέλημα δεν αποκλείει το σύννομο του πρότερου βίου του. Η διατύπωση αυτή διευρύνει υπερβολικά τη δυνατότητα αναγνώρισης της σπουδαιότερης αυτής από τις ελαφρυντικές περιστάσεις. Κριτήριο επομένως για τη συνδρομή της ελαφρυντικής αυτής περιστασης είναι η σύννομη ζωή του υπαιτίου, που υπάρχει όταν αυτός δεν έχει διαπράξει αξιόποινη πράξη παραβιάζοντας ή απαγορευτικούς κανόνες δικαίου, το δε λευκό ποινικό μητρώο δεν είναι το μόνο αποδεικτικό στοιχείο για την κατάφαση και θεμελίωση της περιστασης αυτής και ο δικαστής μπορεί να κρίνει στα πλαίσια που ορίζονται από το άρθρο 178 του ΚΠΔ. Το αρθ. 178 αναφέρεται, όπως είναι γνωστό, στα αποδεικτικά μέσα και στο βάρος της απόδειξης. Στην παράγραφο 2 ορίζεται συγκεκριμένα ότι οι δικαστές και εισαγγελείς εξετάζουν αυτεπαγγέλτως όλα τα αποδεικτικά μέσα που θεμελιώνουν την ενοχή ή κατατείνουν στην αθωότητα του κατηγορουμένου, καθώς και κάθε στοιχείο που αφορά την προσωπικότητά του και επηρεάζει την επιμέτρηση της ποινής.

Όπως αναφέρεται και στην εισηγητική έκθεση, στο κράτος δικαίου ο πολίτης είναι ελεύθερος να διάγει, όπως ο

ίδιος κρίνει, εφόσον δεν παραβιάζει επιτακτικούς ή απαγορευτικούς κανόνες δικαίου. Όταν δεν έχει διαπράξει αξιόποινη πράξη ή έχει καταδικαστεί για ελαφρό πλημμέλημα, είναι ανεπίτρεπτο να ελέγχεται η κατά το σύνταγμα (αρθ. 9§1 εδ. β) «απαραβίαστη» προηγούμενη ατομική και οικογενειακή του ζωή. Όπως αναφέρεται μάλιστα χαρακτηριστικά στην εισηγητική έκθεση, το δικαστήριο δικαιούται να ελέγξει μόνο τις περιστάσεις τέλεσης της αξιόποινης πράξης.

Ενόψει των προαναφερομένων, η διάταξη αυτή του αρθ. 84§2^α του ΠΚ, που ισχύει από 1/7/2019, είναι ευμενέστερη της αντίστοιχης προϊσχύσασας διάταξης, που όριζε ότι η υπό στοιχείο α ελαφρυντική περίπτωση συνίσταται στο ότι «ο υπαίτιος έζησε ως το χρόνο που έγινε το έγκλημα έντιμη, ατομική, οικογενειακή, επαγγελματική και γενικά κοινωνική ζωή», αφού με τη νέα διάταξη διευρύνεται η δυνατότητα αναγνώρισης της ελαφρυντικής αυτής περίπτωσης, καθόσον υιοθετήθηκε το δεκτικό βεβαίωσης κριτήριο της «νόμιμης» ζωής, έναντι του απροσδιόριστου κριτηρίου της «έντιμης» ζωής, που απαιτούνταν από την προϊσχύσασα διάταξη και δεν ελέγχεται πλέον, όπως προαναφέρθηκε η κατά το

Σύνταγμα «απαραβίαστη» προηγούμενη ατομική και οικογενειακή ζωή του υπαιτίου.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί ότι σε κάθε περίπτωση η παραδοχή αυτού του ελαφρυντικού δεν μπορεί να αποξενωθεί τελείως από μια δικαστική αξιολογική διαδικασία, χωρίς βεβαίως να καταλήγουμε σε συμπεριφορές δικαστικής αυθαιρεσίας. Ορθότερη λοιπόν θα ήταν, όπως υποστηρίζει ο καθηγητής Αριστοτέλης Χαραλαμπάκης, μία ρύθμιση που θα είχε ως αφετηρία και μαχητό τεκμήριο πρότερου σύννομου βίου την ύπαρξη λευκού ποινικού μητρώου, με την επιφύλαξη να μην προκύπτουν από την μέχρι την πράξη συμπεριφορά του δράστη περιστατικά, που ακόμη και αν δεν συνιστούν αξιόποινη συμπεριφορά, καταδεικνύουν μια ιδιαίτερα επιλήψιμη και αντικοινωνική στάση ζωής αυτού.

Όσον αφορά τις ελαφρυντικές περιστάσεις, ως προς δηλαδή το ότι στην πράξη του αυτή οδηγήθηκε από μη ταπεινά αίτια ή από μεγάλη ένδεια ή υπό την επίδραση σοβαρής απειλής ή υπό την επιβολή προσώπου στο οποίο αυτός οφείλει υπακοή ή με το οποίο βρίσκεται σε σχέση εξάρτησης, ως προς το ότι στην πράξη του ωθήθηκε από ανάρμοστη συμπεριφορά του παθόντος ή παρασύρθηκε από

οργή ή βίαη θλίψη που του προκάλεσε άδικη εναντίον του πράξη και ως προς το ότι απέδειξε ειλικρινή μετάνοια και επιδίωξε να άρει ή να μειώσει τις συνέπειες της πράξης του, δεν έχουμε κάποια αλλαγή, ό,τι ίσχυε ισχύει και σήμερα με το νέο ΠΚ. Θα ήθελα μόνο να επισημάνω ότι για να στοιχειοθετηθεί η ελαφρυντική περίσταση της έμπρακτης μετάνοιας θα πρέπει η μεταμέλεια του υπαιτίου όχι μόνο να είναι ειλικρινής αλλά και να εκδηλώνεται εμπράκτως, δηλαδή να συνδυάζεται με συγκεκριμένα περιστατικά, τα οποία δείχνουν ότι αυτός μεταμελήθηκε και για το λόγο αυτό επιζήτησε ειλικρινά και όχι προσχηματικά να άρει ή να μειώσει τις συνέπειες της πράξης του, χωρίς να αρκεί η απλή έκφραση συγγνώμης.

Εκεί που έχουμε διαφοροποίηση είναι στη διάταξη του άρθρου 84§2^ε του ΠΚ, ως προς το ελαφρυντικό δηλαδή της καλής συμπεριφοράς μετά την πράξη, που προβλέπεται πλέον ρητά ότι αυτή είναι νοητή ακόμη και κατά το διάστημα της κράτησής του. Καταρχήν πρέπει να πούμε ότι η ελαφρυντική αυτή περίσταση αναφέρεται στη θετική αξιολόγηση της συμπεριφοράς του δράστη για σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα μετά την τέλεση της πράξης. Για τον προσδιορισμό της «καλής συμπεριφοράς» δεν αρκεί η

αρνητική αναφορά ότι ο κατηγορούμενος δεν τέλεσε άλλες αξιόποινες πράξεις, επέδειξε δηλαδή μια παθητική, μία μη κακή στάση, αλλά κυρίως απαιτείται η θετική αναφορά συγκεκριμένων περιστατικών από τα οποία να προκύπτει η καλή συμπεριφορά. Η καλή αυτή συμπεριφορά μετά την πράξη αξιολογείται αυτοτελώς και ανεξάρτητα από το βεβαρημένο ποινικό μητρώο του κατηγορουμένου. Θα πρέπει στο σημείο αυτό να επισημανθεί πως έχει κριθεί νομολογιακά (ΑΠ1275/2005), ότι η επί μακρό χρονικό διάστημα φυγοδικία του κατηγορουμένου αποτελεί στοιχείο που συνηγορεί για τη μη χορήγηση της ελαφρυντικής αυτής περίπτωσης.

Ως προς το ελαφρυντικό της καλής συμπεριφοράς μετά την πράξη προβλέπεται πλέον ρητά στο 84§2^ε του ΠΚ ότι αυτή είναι νοητή ακόμη και κατά το διάστημα της κράτησης του υπαιτίου. Με τον τρόπο αυτό λύνεται μια σοβαρή διχογνωμία, που είχε επικρατήσει στη θεωρία και τη νομολογία σχετικά με το κατά πόσο ένα άτομο που υφίσταται τον εξαναγκασμό της φυλακής μπορεί να επιδείξει καλή συμπεριφορά. Είναι γνωστό ότι η νομολογία, σχεδόν πάγια μέχρι το 2020, δεχόταν ότι η τυχόν καλή διαγωγή του υπαιτίου κατά την παραμονή του στη φυλακή δε συνιστά

επιβαρυντική περίσταση, με το αιτιολογικό ότι η αναγνώριση της καλής συμπεριφοράς προϋποθέτει περιβάλλον ελεύθερης βούλησης και έκφρασης αυτής και όχι εγκλεισμό σε φυλακή, όπου ο κρατούμενος είναι αναγκασμένος να συμμορφώνεται στους κανονισμούς αυτής, οπότε η καλή του συμπεριφορά δεν είναι προϊόν ελεύθερης βούλησης. Τελικά η νομολογία με αφετηρία την ΑΠ1073/2011 δέχτηκε, όχι όμως στο σύνολό της, ότι και η καλή συμπεριφορά εντός των φυλακών μπορεί να οδηγήσει στην αναγνώριση του σχετικού ελαφρυντικού, όταν αυτή ήταν «προδήλως διακριτή» της συμπεριφοράς ενός μέσου κρατουμένου. Όπως όμως αναφέρθηκε, ήρθε στη συνέχεια ο νέος ΠΚ, όπου πλέον η ελαφρυντική αυτή περίσταση αναγνωρίζεται στον κατηγορούμενο και κατά την κράτηση. Δεν μπορεί πλέον σήμερα που προβλέπεται και στο νόμο να αποκλειστεί η συνδρομή της ελαφρυντικής αυτής περιστασης στον ευρισκόμενο στη φυλακή κρατούμενο, από μόνο το γεγονός ότι αυτός κρατείται και ότι από αυτή την κατάσταση του λόγω του πειθαναγκασμού του στους κανόνες λειτουργίας των σωφρονιστικών καταστημάτων δεν μπορεί να ληφθεί υπόψη η τυχόν βελτίωση της συμπεριφοράς του, η οποία όμως βελτίωση, κατά το διάστημα της κρατήσεώς του, πρέπει να τονιστεί ότι

εκδηλώνεται μόνο με θετική συμπεριφορά. Η καλή συμπεριφορά δεν νοείται, όπως ανέφερα προηγουμένως, ως παθητικά καλή διαγωγή ή ως μη κακή διαγωγή ή μόνο ως απουσία παραβατικότητας. Περιλαμβάνει και τη θετική δραστηριότητα του κρατούμενου, η οποία εκδηλώνεται αυτοβούλως και όχι ως αποτέλεσμα φόβου ή καταναγκασμού και οπωσδήποτε πρέπει να υπάρχει βελτίωση της συμπεριφοράς του. Η ύπαρξη καλής διαγωγής, η έλλειψη πειθαρχικής καταδίκης, η εργασία και γενικά η τυπική και συνηθισμένη συμμόρφωση του καταδίκου στο εξαναγκαστικό ρυθμιστικό πλαίσιο των σωφρονιστικών καταστημάτων, αξιολογούνται και αξιοποιούνται για την παροχή των ευεργετημάτων, που προβλέπει ρητά και ειδικά ο νόμος, όπως είναι η λήψη των προβλεπομένων αδειών ή ο συνυπολογισμός του χρόνου εργασίας κατά την έκτιση της ποινής, στην ικανοποίηση των οποίων, προδήλως και ευλόγως, αποσκοπεί κάθε κρατούμενος, σε καμία όμως περίπτωση δεν αρκούν για τη χορήγηση του σχετικού ελαφρυντικού. Όμως, ενόψει του εγκληματοπροληπτικού και σωφρονιστικού σκοπού θέσπισης της διατάξεως του 84§2^ε ΠΚ, που διέπει τη συνολική διαβίωση του υπαιτίου μετά την τέλεση της πράξεως και όχι βέβαια μόνο την ελεύθερη

διαβίωση, δεν μπορεί να αποκλειστεί η χορήγηση του σχετικού ελαφρυντικού σε κρατούμενους που τελούν σε μακροχρόνιο καθεστώς κράτησης στις εξαιρετικές και διακριτές εκείνες περιπτώσεις, που η στάση και η συμπεριφορά του υπαιτίου υπερβαίνει κατά πολύ τη συνήθη στάση και συμπεριφορά συμμόρφωσης του μέσου κρατούμενου για την εξασφάλιση των προβλεπόμενων σωφρονιστικών ευεργετημάτων και αντανακλά με διαπιστωμένη βεβαιότητα την ειλικρινή ψυχοβουλευτική μεταβολή του, τη σταθερή εναρμόνισή του προς τις επιταγές της έννομης τάξης και την ουσιαστική σωφρονιστική βελτίωση της προσωπικότητάς του.

Επίσης, στο άρθρο 84 ΠΚ προστέθηκε τρίτη παράγραφος, σύμφωνα με την οποία ως ελαφρυντική περίπτωση λογίζεται και η μη εύλογη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, που δεν οφείλεται σε υπαιτιότητα του κατηγορουμένου. Η προσθήκη αυτή αποτελεί συνέχεια της ρύθμισης, που είχε πρωτοεισαχθεί με την παράγραφο 3 του άρθρου 7 του Ν. 4239/2014. Η διαφορά ως προς τη νέα ρύθμιση είναι ότι αρχικά η εύλογη υπέρβαση της διαδικασίας είχε ενταχθεί στο άρθρο 79, δηλαδή στους κανόνες επιμέτρησης της ποινής, ενώ τώρα πλέον συγκαταλέγεται στις ελαφρυντικές

περιστάσεις. Κι αυτό ορθά, κατά την άποψή μας, αφού το ελαφρυντικό αυτό δεν έχει σχέση με την προσωπικότητα του κατηγορουμένου αλλά με τη μη δυνατότητα της πολιτείας να εκδικάζονται οι υποθέσεις σε εύλογο χρόνο. Πρόκειται για έναν αυτοτελή λόγο μείωσης της ποινής, ιδίως αν ληφθεί υπόψη ότι τίθεται σε ξεχωριστή παράγραφο και διαχωρίζεται από τις ενδεικτικώς απαριθμούμενες ελαφρυντικές περιστάσεις. Η ως άνω ελαφρυντική περίπτωση, όπως όλες, μπορεί να ληφθεί υπόψη και αυτεπάγγελα σε κάθε βαθμό δικαιοδοσίας, αλλά για να μπορεί να κριθεί αναιρετικά από τον Άρειο Πάγο πρέπει να υποβληθεί στο δικαστήριο σχετικός και ορισμένος αυτοτελής ισχυρισμός του κατηγορουμένου ή του συνηγόρου του.

Κριτήριο για την κατάφαση της υπέρβασης αυτής δεν είναι μόνο η παρέλευση δυσανάλογα μεγάλου χρονικού διαστήματος από την τέλεση του εγκλήματος, αλλά συνεκτιμώνται η καταχρηστική ή παρελκυστική συμπεριφορά των διαδίκων κατά την εξέλιξη της δίκης, η πολυπλοκότητα των αναφυσμένων πραγματικών και νομικών ζητημάτων, η στάση των αρμόδιων κρατικών αρχών και το διακύβευμα της υπόθεσης για τον κατηγορούμενο.

Όταν λοιπόν ο αυτοτελής αυτός ισχυρισμός κατόπιν αιτήματος του κατηγορουμένου ή του συνηγόρου του γίνει δεκτός από το δικαστήριο, ή το δικαστήριο σε περίπτωση απουσίας του κατηγορουμένου αυτεπαγγέλτως διαπιστώσει θετικά τη συνδρομή τέτοιας περίπτωσης, το ποινικό δικαστήριο κατά την επιμέτρηση της ποινής υποχρεούται να λάβει υπόψη του και να μνημονεύσει με συνοπτική αιτιολογία την προαναφερόμενη υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας. Το δικαστήριο δεν υποχρεούται να αιτιολογήσει αρνητικά ότι δεν συντρέχει η περίπτωση αυτή, όταν μάλιστα δεν έχει υποβληθεί συναφής ισχυρισμός από τον κατηγορούμενο, δοθέντος και του ότι αυτός, δηλαδή ο κατηγορούμενος, διατηρεί το δικαίωμα να προσφύγει συναφώς στα αρμόδια όργανα για τη δίκαιη ικανοποίησή του, λόγω της καθυστέρησης της ποινικής διαδικασίας (ΑΠ 1191/2019).

Προσπάθησα στο περιορισμένο χρονικά πλαίσιο της συγκεκριμένης εισήγησης να εκθέσω, όσο το δυνατόν πιο αναλυτικά, όλες τις αλλαγές που επιχειρήθηκαν με το νέο Ποινικό Κώδικα στις διατάξεις των άρθρων 79 και 84 του ΠΚ. Τώρα είναι η σειρά της νομολογίας με θετικό πνεύμα να δώσει ευέλικτες και λογικές λύσεις στα όποια προβλήματα

έχουν ήδη επισημανθεί ή παρουσιαστούν μελλοντικά στη δικαστηριακή πρακτική.

Λεωνίδας Θ. Νικολόπουλος
Εισαγγελέας Εφετών